

Özneyi Anlamak ve Karakteri Eğitmek: Kant Düşüncesinde Özgür Ahlaki Bir Varlık Olarak İnsan

 Eyüp Aktürk*

Atıf: Aktürk, Eyüp, Özneyi Anlamak ve Karakteri Eğitmek: Kant Düşüncesinde Özgür ve Ahlaki Bir Varlık Olarak İnsan, Artuklu Akademi, 2022/9 (2), 207-222.

Öz: Kişinin kendisini ahlaklı hale getirmekle yükümlü olduğu düşüncesi Kant felsefesinde önemli bir yer edinmektedir. Bunun yolu da kişinin rasyonel-özerk bir birey olmasından; yani özgürlüğünü kullanmasından geçmektedir. Kişinin kendisine karşı ahlaki ödevleri vardır ve kişi ancak bu ödevlere uygun yaşarsa ahlaki bir özne olabilir. Ancak, bazen kusurlu yapısı gereği bazen de kasıtlı bir şekilde, kişinin bu doğrultuda eylemde bulunmadığı görülmektedir. Bu durum kişinin iradesinin ahlak yasası tarafından mı yoksa kendi çıkarını düşünme ilkesi tarafından mı belirlendiğiyle ilgilidir. Kant, insanların özgürlük fikrine göre hareket etmeleri gerektiğini ve iradelerinin duy(g)usal eğilimler veya dışsal unsurlar tarafından değil de ahlak yasası tarafından belirlenmesi gerektiğini söyler. Kant'ın sözü edilen ahlak felsefesi ile eğitime yönelik yaklaşımı arasında doğrusal bir ilişki vardır. İnsanın ahlaki karakterinin nasıl gelişeceğine yönelik bir arayış eğitimsel açıdan son derece önemlidir. O nedenle Kant, akademik yaşamının temel amacının iyi karakterler yetiştirmek olduğunu belirtir. Kant'ın bu konudaki yaklaşımı bu makalenin temel tartışma alanını oluşturmaktadır. Bu çalışma, Kantçı bir perspektiften hareketle sorunu irdelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kant, Ahlaki Yasa, Özerklik, Ahlaki Özne, Eğitim, Ahlaki Karakter

Understanding Agency and Educating Character: Man as a Free Moral Being in Kant's Thought

Citation: Aktürk, Eyüp, Understanding Agency and Educating Character: Man as a Free Moral Being in Kant's Thought, Artuklu Akademi, 2022/9 (2), 207-222.

Abstract: The idea that a person is obliged to make himself/herself moral has an important place in Kant's philosophy. The way to this is that the person is a rational-autonomous individual; that is, it is based on the practice of freedom. One has moral duties to oneself; and one can be a moral agent only if he lives in accordance with these duties. However, sometimes due to his faulty nature and sometimes on purpose, it is seen that the person does not act in this direction. This is about whether one's will is determined by the moral law or by the principle of self-love. Kant says that people should act according to the idea of freedom and that their will should be determined by the moral law, not by sensual disposition or external factors. There is a linear relationship between Kant's moral philosophy and his approach to education. A search for how to develop a person's moral character is extremely important from an educational point of view. Therefore, Kant states that the main purpose of his academic life is to raise good characters. Kant's approach to this issue constitutes the main discussion area of this article. This study aims to examine the problem with a Kantian perspective.

Key words: Kant, Moral Law, Autonomy, Moral Agent, Education, Moral Character

Giriş

Ahlaki anlamda mükemmelleşmek insan için temel bir amaç olabilir mi? Söz konusu mükemmellik nasıl aranır; eğitim ile mi yoksa başka bir yolla mı? İnsan onurunu ve saygınlığını korumak ile onun ahlaki özerkliğini sağlamak arasında ne tür bir ilişki vardır? Eğitimde salt dışa dönük başarı beklentisinden ziyade ortak insani değerlere odaklanmaya yönelik bir beklenti olmalı mıdır?

* Doç. Dr., Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, eyupakturk@yyu.edu.tr

Ahlaki bir karakterin gelişiminde eğitimin rolü ne olmalıdır; bu karakter ne tür ilkelere dayanmalıdır? Bu çalışma, Kantçı bir perspektiften hareketle bu tür sorulara yanıtlar aramayı hedeflemektedir.

Kant, 'ahlaki mükemmelliği nasıl arayacağız ve bunu nerede bulmayı umacağız?' diye sormakta ve bu soruyu da 'eğitimden başka hiçbir yerde' şeklinde yanıtlamaktadır. Kant'a göre ahlaki anlamda mükemmelleşmek insan için temel bir amaçtır. Eğitim ise söz konusu bu amaca erişmek için kullanılan tek araçtır. İnsanın özsel değerine ilişkin bir analiz yapıldığında ona anlam katan tek şeyin ahlak olduğu görülecektir. Kant'a göre, insan açısından varoluşsal bir değer taşıyan ahlak ancak eğitim çabalarına temel bir 'gaye' katabilir. Eğitimi anlamlı bir çabaya dönüştüren bu 'gaye' geçici kazanımlardan hareketle tanımlanacak bir şey değildir. Eğitim çabalarını değerli kılan şey daha temel, daha kalıcı hedeflere yaklaşma düzeyidir. İnsanlık fikrini ve misyonunu eğitimin temeli haline getirmekle bu düşünceyi egemen kılmak mümkün olabilir.¹ Böylece, eğitimle daha iyi bir 'insani' durumun ortaya çıkmasını sağlamak hedeflenmelidir. Bu da insan için zorunlu olan ahlaki mükemmelliği hedeflemekten bağımsız değildir. O halde, bu mükemmelliği nasıl arayacağız ve nereden umacağız? Kant'a göre ahlaki mükemmellik eğitimden başka hiçbir yerden aranmaz.²

İnsan salt biyolojik yapısı üzerinden tanımlanabilecek bir varlık değildir. Çünkü onun değerini belirleyen şey onun biyolojik yapısı değildir; bu boyutuyla insan sıradan bir varlıktır. Fakat bir 'kişi' olarak, yani ahlaki açıdan pratik bir aklın öznesi olarak görülen insan, her türlü değer üzerinde. Bu boyutuyla insan, yalnızca başkalarının amaçlarına (hatta kendi amaçlarına) yönelik bir araç olarak değil, kendi içinde bir amaç olarak değerlendirilmelidir. Çünkü insan, dünyadaki diğer tüm rasyonel varlıkların kendisine saygı duymak zorunda olduğu bir onura/saygınlığa (*dignity*); mutlak bir içsel değere sahiptir.³ İnsan(ın) eğitimi, onun bu özsel yapısından bağımsız düşünülemez; ve insanın salt teknik ve/veya pragmatik eğilimlerini geliştirerek 'insanlık fikri' geliştirilemez. Bunun için insanların özerk/özgür ahlaki varlıklar olarak yetiştirilmeleri son derece önemlidir.⁴ Çünkü insani gelişim sadece yetenekli bireylerin varlığına dayanmaz; aynı zamanda bu türden bireylerin varlığına dayanır.

Böylece, eğitim aracılığıyla bireye iyi amaçlardan başka hiçbir seçmeme eğilimini kazandırmak; onun karakterini iyi amaçlar dışında hiçbir şey seçmeyecek şekilde eğitmek eğitimden beklenen temel hedef olmalıdır. Kant iyi amaçları da 'mutlaka herkes tarafından onaylanan ve herkesin eşzamanlı amacı olabilecek şeyler' olarak tanımlamaktadır.⁵ Nitekim ahlak, kişiye iyi amaçlardan başka bir şey seçmeme eğilimini kazandırmayı amaçlar. İkelere dayandığı sürece ahlaki tutumun bu aşaması ortaya çıkar. Bu, sadece ahlaki özellikleri doğru bir şekilde yargılama ve doğru bir şekilde anlama kapasitesini değil, aynı zamanda daima bu tür yargılara göre hareket etmek için bir karakter edinmeyi gerektirir.⁶ Erdemli bir karakter oluşumu için kişinin iradesi değişmez ilkelere, yani evrensel olan bir yasaya dayanmalıdır; kişi bunlardan hareketle eylemde bulunmalıdır. Bu itibarla, kişi ancak evrensel ahlaki ilkelere bağlı kalarak ahlaki bir karaktere sahip olabilir.

İyi amaçlardan başka bir şey seçmeme eğilimi en yüksek iyiye atıfta bulunur. En yüksek iyiliğin varlığı herkesin ahlak yasasına göre hareket etmesine bağlıdır. Ahlak yasası insanların en yüksek iyiyi hedeflemelerini zorunlu kılar; ve nihai bir amaç olarak en yüksek iyiyi takip etmek onlar için zorunlu bir görevdir. Bu koşulsuz buyruğun muhatabı olarak insanlar, dünyadaki en yüksek iyiliği sağlamak için ellerinden gelen her şeyi yapmakla yükümlüdürler. Çünkü dünyadaki en yüksek iyinin üretimi, ahlak yasası tarafından belirlenebilen bir iradenin zorunlu hedefidir; bu irade aracılığıyla en yüksek iyiyi üretmek *a priori* (ahlaki olarak) zorunludur. Ahlaki olarak belirlenmiş bir iradenin zorunlu en

¹ Immanuel Kant, "Lectures on Pedagogy", Translated by Robert B. Loudon, *Anthropology, History, and Education*, ed. Gunter Zoller, Robert B. Loudon (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 442; R. O. Röseler, "Principles of Kant's Educational Theory", *Monatshefte*, Vol. 40, No. 5 (May, 1948), 282.

² Klas Roth, "Unifying Ourselves As Efficacious, Autonomous and Creative Beings-Kant on Moral Education As a Process Without Fixed Ends", *International Handbook of Philosophy of Education*, ed. Paul Smeyers (Springer International Publishing, 2018), 235.

³ Immanuel Kant, *The Metaphysics of Morals*, Trans. Mary Gregor (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 230.

⁴ Kant, *The Metaphysics of Morals*, 99.

⁵ Kant, "Lectures on Pedagogy", 444.

⁶ Paul Formosa, "From Discipline to Autonomy: Kant's Theory of Moral Development", *Kant and Education*, ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant (New York: Routledge, 2012), 169.

yüksek hedefi olabilen en yüksek iyiyi aramak bu anlamda, kaçınılmazdır.⁷ Kant'a göre, en yüksek iyiyi yapmak ya da teşvik etmek için yalnızca ahlak yasası zemin olarak görülmelidir. Eğer kişi 'iyi' adı altında herhangi bir şeyi iradenin belirleyici bir zemini olarak ahlak yasasından önce kabul ederse ve ondan en yüksek ahlaki ilkeyi türetirse, bu her zaman bir bağımlılıkla ile sonuçlanacak ve ahlaki ilkenin yerini alacaktır.⁸ Oysa Kant açısından en yüksek iyiyi amacımız yapma görevi koşulsuz bir görevdir. İnsanlar en yüksek iyiyi desteklemek için kendilerini geliştirmeli ve ahlaki mükemmelliği nihai hedefleri haline getirmelidirler.

Görüldüğü üzere en yüksek iyinin ilk zorunlu ve en üst koşulu ahlakıdır ve onun üzerinde başka bir koşul yoktur. Ahlak en yüksek iyilik olduğu için, diyor Kant, ahlak yasasına göre hareket edilerek ancak en yüksek iyiye ulaşılabilir.⁹ Ahlak yasasının nihai gayesi haline gelen en yüksek iyi ile erdemle orantılı genel mutluluğun varlığı arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Salt kişisel mutluluktan ziyade genel mutluluğun teşvik edilmesiyle dünyadaki en yüksek iyiliğin geliştirilmesi mümkün olacaktır. Yani, mutluluk ve özellikle erdemli kişilerin genel mutluluğu ahlak yasasının uygulanmasının sonucudur. O halde, başkalarının mutluluğunu, onların seçtikleri amaçlarını desteklemek ve genel olarak en yüksek iyiyi hedeflemek bizim görevimizdir.¹⁰ Bu nedenle, diyor Kant, insanlar, iradelerinin duy(g)usal eğilimler tarafından belirlenmesine izin vermemeli ve yalnızca kendi kişisel amaçlarını tatmin etmeye çalışmamalıdır. Bunun yerine, ahlaki yasaya göre hareket etmeye ve bu yasa tarafından motive edilmeye çalışmalı ve bunu yapabilmek için karakterlerini/erdemlerini geliştirmelidirler. Bu ise, kişisel kazanımlardan ziyade tüm insan eylemlerinin ortak bir nihai amaç ışığında değerlendirildiği daha geniş bir perspektifi gerektirmektedir.¹¹ Böylece değer-veren (*value-conferring*) olarak insanlar, kendilerine değer verdikleri gibi kendi dışındakilere de değer vermek durumundalar. Bu bakış açısı, başkalarının kendi amaçlarını belirleme konusundaki özgürlüklerini korumayı ve onların (ahlaki olarak izin verilen) kendi amaçlarını gerçekleştirmelerini desteklemeyi gerektirmektedir.¹² Basitçe söylemek gerekirse, genel mutluluk salt kişisel mutluluk değildir; onun varlığı herkesin mutluluğunun varlığına bağlıdır.

O halde insan(lığ)a uygun eğitimin ne olduğunu belirlemek için insanın doğasına, onun varlıksal değerine yönelik doğru bir açıklama yapmak kaçınılmazdır. Çünkü öncelikli olarak insanın kendisinden istenileni başarabilecek durumda olup olmadığını bilmek gerekir. Öyle ki yapılması gerekenler hakkında konuşmak bir şeydir, söz konusu edilen şeylerin yapılabilmemesi yapılamayacağını konuşmak başka bir şeydir.¹³ Bundan hareketle Kant, antropoloji olmadan ahlakın var olamayacağını söyler. Çünkü kişinin önce kendisinden istenileni yerine getirebilecek durumda olup olmadığını tespit etmek gerekmektedir.¹⁴ Yapmakla yükümlü olunan şeyin yapılabilmemesi türden olması gerektiği gibi, yapmakla yükümlü kılınan kişinin de o yükümlülüğü yerine getirebilecek imkana/doğaya sahip olması gerekir.¹⁵ Munzel'e göre Kant, erken modern felsefenin insan doğası anlayışını sorunlu-çelişkili görmekte; koruma yasasının (*preservation*) insanlığı ve eğitim kurumlarını şekillendirmede belirleyici bir referans olarak görülmesine karşı çıkmaktadır. Kant, kendini koruma ve kişisel çıkar gibi hususların insan doğasının belirleyici unsurları olduğu fikri yerine, ahlaki doğası olan bir insan anlayışını temel almaktadır. Daha spesifik olarak, Kant insanı salt fiziksel/biyolojik ilkeler açısından tanımlamaya

⁷ Immanuel Kant, *Critique of Practical Reason*, Trans. and Ed. Mary Gregor (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 92-94, 98-99. Kant düşüncesinde, en yüksek iyiyi gerçek bir olasılık olarak tasavvur edebilmek için ruhun ölümsüzlüğünü ve evrenin ahlaki bir yaratıcısı olarak Tanrı'nın varlığını kabul etmek gerekir. Tanrı, ahlaki amaçların olasılığını desteklemek için doğa yasalarını düzenledi; ve O'nun varlığı ahlaki açıdan zorunludur. Böylece, saf pratik akıl ihtiyacı, Tanrı'nın varlığını ve ruhun ölümsüzlüğünü varsaymayı kaçınılmaz kılmaktadır. Fakat Kant'ın bu konudaki yaklaşımını irdelenmek bu çalışmanın kapsamının çok ötesindedir. İlgili tartışmalar için bkz. Kant, *Critique of Practical Reason*; Eyüp Aktürk, *Ahlaktan Tanrı'ya: Ahlak Kanıtı Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2016).

⁸ Kant, *Critique of Practical Reason*, 88-89.

⁹ Kant, *Critique of Practical Reason*, 90.

¹⁰ Klas Roth-Chris W. Surprenant, "The Highest Good—the Moral Endeavor of Education", *Kant and Education*, ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant (New York: Routledge, 2012), x-xii.

¹¹ Roth-Surprenant, "The Highest Good—the Moral Endeavor of Education", xiii.

¹² Roth-Surprenant, "The Highest Good—the Moral Endeavor of Education", xiii.

¹³ Immanuel Kant, *Lectures on Ethics*, ed. Peter Heath and J.B. Schneewind (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 42.

¹⁴ Inder S. Marwah, "Bridging Nature and Freedom? Kant, Culture, and Cultivation", *Social Theory and Practice* 38/3 (July 2012), 385

¹⁵ Robert Merrihew Adams, "Moral Arguments for Theistic Belief", *Readings in the Philosophy of Religion*, ed. Kelly James Clark (Toronto: Broadview Readings in Philosophy, 2008), 102.

yönelik erken modern girişimleri reddeder. Çünkü bu tür ilkeler insanın fiziksel ve ahlaki bütünlüğünü hesaba katmazlar. Oysa Kant insanı hem mutluluk arzusu tarafından motive edilen fiziksel bir varlık hem de insanlığın mükemmelleşmesi ile ilgilenen ahlaki bir varlık olarak görmektedir.¹⁶ Pekâlâ, insan doğası gereği ahlaki olarak iyi midir, yoksa kötü müdür?

Kant açısından insan bu anlamda ne iyi ne de kötü olarak tanımlanabilir. Ona göre, insan doğası gereği ahlaki bir varlık değildir; kendi akli onu ödev ve yasa fikrine yükselttiğinde o 'biri' olur.¹⁷ İnsanda gelişmeyi bekleyen derin bir potansiyel veya ahlaki tohumlar (*moral germs*) vardır. Sözelimi, nasıl ki bitkilerde doğal olarak bulunan-yerleştirilen tohumların gelişimi doğru bir ekim ve dikime bağlı ise, insanda bulunan ahlaki tohumların gelişimi de doğru bir eğitime bağlıdır. O nedenle, insanlığı bu ahlaki tohumlarından yeşertmek ve insanın varoluşsal misyonuna ulaşmasını sağlamak gerekmektedir.¹⁸ Kant'a göre bu düzlemde bir ilerleme kaydedebilmek için eğitimin önemini kavramak kaçınılmazdır. Nitekim insan doğasında bulunan 'ahlaki tohumlar' ancak eğitim yoluyla geliştirilebilir.¹⁹ O halde doğal olarak sahip olunan bu potansiyelin gereken oranda gelişimi son derece önemlidir. Kant'a göre bunu başarmak için çaba göstermek insandan beklenen bir durumdur. Fakat bunun başarılabilmesi için insanın kendi misyonuna veya varlıksal değerine ilişkin bir fikre sahip olması gerekmektedir.²⁰ O nedenle, diyor Kant, eğitim insanlığın misyonunu (*Bestimmung des Menschen*) tamamlamak için zihnin yetiştirilmesinden daha azını hedeflemez. Aksi takdirde insanın kendi gerçek tabiatını; yani kendi varoluşsal değerini idrak etmesi söz konusu olmayacaktır.²¹ O halde eğitim ya mevcut gidişatın devamlılığına katkıda bulunacak bir yerde konumlanacak ya da insan doğasında var olan ahlaki tohumların gelişimine aracılık edecek şekilde yeniden tanımlanacaktır. Kaldı ki insanda bulunan doğal yatkınlıkların gelişimi kendiliğinden gerçekleşmediği için eğitime yüklenilen (bu) anlam anlaşılır bir durumdur.

İnsanın ahlaki bir doğaya sahip olması ile onun ahlaki yükümlükleri kavraması arasında özel bir ilişki vardır. İnsan doğasında var olan bu ahlaki potansiyel olmamış olsaydı telkin yoluyla bir yasayı kişiye vermek ve bunu ahlaki davranışla sonuçlandırmak mümkün olmazdı. Bu durum aynı zamanda antropoloji ile ahlak arasındaki ilişkinin değerini ortaya koymaktadır. İnsandan talep edilen bir buyruğun yerine getirilip getirilemeyeceği insan doğasının içsel kapasitelerine bağlıdır. İnsan doğasında bulunan söz konusu potansiyeller veya imkanlar eğitim aracılığıyla geliştirildiğinde bu süreci onun doğasına karşı değil de doğasıyla birlikte yapmak son derece önemlidir. Çünkü insanın kendi varoluşsal misyonunu gerçekleştirmesi kendi doğal yatkınlıklarının varlığına bağlıdır. Bu nedenle, (i) insanın doğal eğilimlerini kullanarak ahlaki saygınlığının farkına varmasını sağlamak ve (ii) onu ahlaki yasadan uzaklaştıran isteklerden arındırmak eğitimden/eğitimciden öncelikli olarak beklenmektedir.²² Nihayetinde insanı eğitim aracılığıyla daha yüksek amaçlara karşı duyarlı hale getirmek önemlidir. O halde, insanın tüm doğal yeteneklerini geliştiren ve ilkesi insanlık olan bir eğitim anlayışını temele almak gerekmektedir.²³ Ahlaki mükemmellik, bu bağlamda, yalnızca insanın doğası gereği sahip olduğu iyilik tohumlarının gelişimi olarak anlaşılabilir. Böylece, eğitim aracılığıyla insanın ahlaki doğasını geliştirerek onu ödev fikrine yönlendirmek mümkün olabilir.

Anlaşılan o ki, insandan beklenen iyiye yönelik yatkınlığını geliştirmesidir. Kaldı ki Tanrı söz konusu iyiliği 'tamamlanmış' bir şekilde insana yerleştirmede; sadece bir yatkınlık olarak verdi.²⁴ İnsan doğal (*innate*) kötülüğe yönelik eğilimine karşı çıkmak ve kendisini ahlaki açıdan mükemmelleştirmek

¹⁶ Samuel A. Stoner, "Thinking Through Kant's Conception of Pedagogy" *Studies in Philosophy and Education*, <https://doi.org/10.1007/s11217-018-9641-4>, Springer Nature B.V. 2018, 1-2.

¹⁷ Kant, "Lectures on Pedagogy", 479.

¹⁸ Kant, "Lectures on Pedagogy", 440.

¹⁹ G. Felicitas Munzel, "Indispensable education of the being of reason and speech", *Kant's Lectures on Anthropology*, ed. Alix Cohen (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 185-186.

²⁰ Röseler, "Principles of Kant's Educational Theory", 280.

²¹ Kant, "Lectures on Pedagogy", 437-439; Stoner, "Thinking Through Kant's Conception of Pedagogy", 2.

²² Alix Cohen, "Enabling the Realization of Humanity: The Anthropological Dimension of Education", *Kant and Education*, ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant (New York: Routledge, 2012), 154-157.

²³ G. Felicitas Munzel, "Kant on Moral Education, or 'Enlightenment' and the Liberal Arts", *The Review of Metaphysics* 57/1 (Sep., 2003), 60.

²⁴ Kant, "Lectures on Pedagogy", 441.

için ahlaki karakterini etkin bir şekilde geliştirmelidir. Bunu da ancak ahlak yasasına uyararak ve dünyadaki en yüksek iyiliği hedefleyerek yapabilir. İnsanın bu türden bir sürecin içine dahil olmasını sağlayan bir eğitimin varlığı fazlasıyla önemlidir.²⁵ Bu açıdan eğitim, insanın karşılaşacağı en büyük, en zor ve en sorunlu süreçtir. Eğitim yavaş yavaş ve adım adım ilerleyen bir süreç olduğu için, ancak her nesil kendi deneyimini ve bilgisini bir sonrakine aktarmayı başarabilirse doğru bir eğitim pratiği ortaya çıkabilir. Pekâlâ, mekanik bir eğitim anlayışı mı yoksa rasyonel-mantıksal bir eğitim anlayışı mı temel alınmalıdır? Salt mekanik olan bir eğitim anlayışının birçok hatayı/kusuru içermesi kaçınılmazdır. İnsanın kendi varlıksal değerinin farkına varması için eğitimin rasyonel-mantıksal hale getirilmesi gerekir. Söz konusu mantıksal zemin insanın kendi doğasını geliştirmesi için gereklidir. Eğitim süreci böyle bir temele dayanmadığı sürece onun tutarlı bir çabaya dönüşmesi söz konusu olmayacaktır.²⁶

Bu açıdan bakıldığında, Kant'a göre, eğitime gereksinim duyan tek varlık insandır. Çünkü insan ancak eğitim aracılığıyla 'insan' olur. Eğitimin ondan var ettiği şeyler dışında o bir hiçtir. İnsan ancak eğitimle insan olabilir; böylece insan eğitimin başardığı kadar insandır. Eğitim, hayvan doğasını insan doğasına dönüştürür; eğitim aracılığıyla insanın hayvani doğasının üstesinden gelinebilir. Hayvani doğasına uygun hareket eden insanın kendi gerçek tabiatını kavraması, kendi varoluşsal değerinin farkına varması beklenemez. Bir hayvan içgüdüleri sayesinde sahip olduklarından başka bir şey değildir; onun bu durumu da kendisine dışsal bir neden/zekâ tarafından verilmiştir. Örneğin, yumurtalarından daha yeni dışarı çıkan ve hala kör olan genç kırlangıçlar yine de kendi dışkılarını yuvalarından nasıl düşüreceklerini bilirler. Fakat insanın kendi zekasına ihtiyacı vardır. O, içgüdüden ziyade bilinçli bir şekilde kendi davranışlarını planlar. Bütün bunlar, insan eylemlerinin maksatlı/bilinçli bir karar verme sürecine bağlı olarak meydana geldiğini göstermektedir. Ancak insan bunu hemen yapacak durumda olmadığından, dünyaya geldiğinde ham bir durumda olduğu için, başkaları onun için bunu yapmalıdır.²⁷ Bu boyutuyla da insanın eğitime ihtiyaç duyması da kaçınılmazdır. Eğitim önemlidir; fakat Kant'a göre en önemli şey ahlaka hizmet eden eğitimidir. İnsan ancak iyilik için eğitilerek bu anlamdaki misyonunu tam anlamıyla yerine getirebilir. Bu türden bir eğitim de karakterin kazanılmasıyla yakından ilişkilidir.²⁸

O halde, eğitimin nihai amacı ahlaki bir karakter oluşturmak olmalıdır. Bir insanı gidebileceği son noktaya kadar eğitebiliriz, o çok iyi eğitilmiş bir birey olabilir, ama eğer ahlaki bir karakterden yoksun ise o kötü bir insan olacaktır.²⁹ Ahlaki bir karakteri hedeflemeyen eğitim Kant tarafından tehlikeli bir uğraş olarak görülmektedir. Çünkü böyle bir eğitimin kişiyi kibirli, kaba ve insanlık dışı yapma olasılığı çok yüksektir.³⁰ Pekâlâ, nasıl bir karakter? Eğitim aracılığıyla inşasına niyetlenen karakterin, sözgelimi, sözünde durmak, onurlu/saygın bir biçimde hareket etmek, salt çıkarını düşünmemek, başkalarının haklarına saygı duymak gibi unsurlara dayanması gerekmektedir. Bu türden bir karakter gelişimi için Kant birtakım önerilerde bulunmaktadır: (i) Kişi/çocuk, makullüğünü veya rasyonelliğini kendisinin de görebildiği ilkelere göre hareket etmeyi öğrenmelidir. Kişi bir ilkeye göre hareket ettiğinde bu eyleminin başkaları için genel-geçer bir yasa olacağını bilincinde olarak eylemde bulunmalıdır. (ii) Saygın bir karakterin en temel özelliklerinden biri doğruluktur (*truthfulness*). Doğruluk kişinin karakterinin özsel bir parçası olmalıdır; doğru/dürüst olmayan kişinin karakterden yoksun olması kaçınılmazdır. Sözgelimi, yalanı alışkanlık haline getiren bir kişi, kendi ilkelerini takip edemeyen bir kişi gibidir. Bu türden karakterleri anlamak mümkün olmadığı gibi onların gerçekten yapmak istedikleri şeyleri anlamak da mümkün değildir. (iii) Çocuğun karakterindeki üçüncü bir özellik ise sosyalliktir. Bir çocuk diğer çocuklarla arkadaşlık kurmalı ve her zaman kendi başına olmamalıdır. Sosyallik, kişinin başkalarını tanıma kapasitesini geliştirir ve onlara karşı

²⁵ Roth, "Unifying Ourselves As Efficacious, Autonomous and Creative Beings-Kant on Moral Education As a Process Without Fixed Ends", 238.

²⁶ Kant, "Lectures on Pedagogy", 441-442.

²⁷ Kant, "Lectures on Pedagogy", 437-439.

²⁸ Kuehn, "Kant on Education, Anthropology, and Ethics", 57.

²⁹ Immanuel Kant, *Eğitim Üzerine*, çev. Ahmet Aydoğan (İstanbul, Say Yay., 2017), 87

³⁰ Munzel, "Kant on Moral Education, or "Enlightenment" and the Liberal Arts", 56.

sorumluluklarının bilincine varmasını sağlar.³¹ Böylece başkalarının haklarına saygı duymayı öğrenerek kendi davranış ve duygularını ona göre düzenler. Çünkü ahlak, başkalarının haklarını, ihtiyaçlarını, isteklerini ve çıkarlarını anlamayı ve bunları kendininki ile ilişkilendirmeyi gerektirir.

1. Ahlaki Özerklik ve Özgürlük İçin Eğitim

Kant ahlak metafiziğinde insan temelde rasyonel-özerk karaktere sahip olan bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Çünkü ahlak yasası hakkında bilgi sahibi olmak ve ahlaki anlamak için bu türden bir karaktere sahip olmak zorunludur. Başka bir deyişle, ancak rasyonel özerk varlıklar ahlak yasası hakkında bilgi sahibi olabilirler, ahlaki anlayabilirler. Bu bağlamda kişinin karakteri ancak rasyonellik ve özerklik ile ilişkilendirilerek açıklanabilir. Dolayısıyla bu türden bir karakterin eğitim aracılığıyla inşası Kant düşüncesinde nihai bir hedefe dönüşmektedir. Pekâlâ, bu ahlaki karakterin dayandığı temel ilkeler nelerdir?

Karakter gelişimi belirli kurallara uymayı gerektirmekle birlikte kişinin özgürlüğünü makul bir şekilde kullanmasını gerektirir. Başkalarının özgürlüğüne müdahale etmeyecek şekilde davranmak şartıyla kişiye ilk çocukluğundan itibaren her bakımdan mükemmel bir özgürlük tanınmalıdır. Çünkü kişinin kendi özgürlüğünün ön koşulu, onun başkalarının özgürlüğüne gösterdiği saygıdır. Özgürlüğün varlığı kişinin karakteri ve onuru/saygınlığı için esastır. Kişiler ahlaki özerklik kapasitelerini geliştirerek ancak kendi saygınlıklarını koruyabilirler. Çünkü verdiği sözleri tutabilecek ve yaptıklarından sorumlu tutulabilecek olan kişinin 'özerk' bir kişi olması zorunludur. Ancak böyle bir varlık makul bir şekilde ahlaki taleplerde bulunabilir. Çocukların karakterleri oluşturulurken bu gerçeklikten hareket etmek gerekmektedir. Ancak rasyonel-özerk bir varlık belirli kurallar belirleyerek bu kurallara uyabilir. Kişinin sorumlu bir varlık olarak tanımlanması da böyle bir karaktere sahip olmanın bir sonucudur.³² Kişinin ahlaki yargı kapasitesinin keskinleştirilmesiyle onun ahlak yasasına yönelik farkındalığı ve yasaya saygı duygusu gelişir. Bu eksende geliştirilen bir karakterin ödevden dolayı hareket etmesi beklenir. Sadece rasyonel-özerk bir birey eğitimin hedeflediği ahlaki sürece dahil olabilir.³³ Dolayısıyla Kant açısından karakter, bir bireyin (ahlaki ilkeleri belirlemek ve benimsemek için) aklını özgürce kullanmasını ve ardından ahlak yasasına saygı duyarak bu ilkelere göre hareket etmesini gerektirir.³⁴

Açıkça görüldüğü üzere rasyonel-özerk bir varlık olarak insanın kendisini ahlakileştirme gibi bir sorumluluğu vardır. O nedenle, bir insanın kendisini, doğasının kaba/ilkel durumundan kurtararak 'insan olma' gibi bir görevi vardır. Çünkü insan cehaletini eğitimle azaltmak ve hatalarını düzeltmekle yükümlüdür. Öyle ki pratik akıl bunu kişiye daha sonraki amaçları için bir araç olarak yapmasını tavsiye etmez; bunu mutlak olarak emreder ve insanlığa layık olabilmesi için bu amacı kişiye görev kılar. Bu nedenle, insan bütünsel olarak hareket etmeli ve sadece belirli amaçlar belirleyip onların peşinden koşan biri olarak değil; aynı zamanda kendisini dünyadaki en yüksek iyiliğin peşinden koşmayı hedefleyen rasyonel bir varlık olarak görmelidir. Arzulanan belirli amaçlara ve belirli zevklerin tatminine yönelik ortaya çıkan eğilimlere/isteklere daha yüksek bir değer yüklenemez. Nitekim söz konusu bu yönelimler ile en yüksek iyinin peşinde koşmak arasında paradoksal bir durum söz konusudur.³⁵ Bu durumda ahlak yasasına göre hareket etmek için insanların ahlaki karakterlerini geliştirmeleri ve buna imkân tanıyan bir eğitim anlayışı var etmeleri zorunludur.

Kant'ın ahlaki karakteri doğal arzulara dayanmaz; yalnızca rasyonel nedenlere dayanır. Çünkü o, ahlakın ancak akıl tarafından ortaya konan bir yasaya dayanacağını; geçici olma ve değişme gibi karakterler içeren duy(g)ulara dayandırılmayacağını söylemektedir. Duygular ahlaki nedenler

³¹ Gary B. Herbert, "Bringing Morality to Appearances: Kant's Theory of Education" *Kant and Education*, ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant (New York: Routledge, 2012), 91-92; Formosa, "From Discipline to Autonomy: Kant's Theory of Moral Development", 170.

³² Herbert, "Bringing Morality to Appearances: Kant's Theory of Education", 91-92.

³³ Cohen, "Enabling the Realization of Humanity: The Anthropological Dimension of Education", 157-158.

³⁴ Chris W. Surprenant, "Kant's Contribution to Moral Education", *Kant and Education*, ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant (New York: Routledge, 2012), 5.

³⁵ Roth, "Unifying Ourselves As Efficacious, Autonomous and Creative Beings-Kant on Moral Education As a Process Without Fixed Ends", 237.

olamaz, çünkü onlar güvenilirmez ve değişkendirler. Böylece, özerk olmak aynı zamanda duygulardan hareket etmemeyi gerektirir. Kant'a göre, ödev ahlaki akıldan kaynaklandığı için eylemlerin nedeni olarak onu temel almak daha uygundur.³⁶ O nedenle Kant düşüncesinde ahlaki ilkeler, aklın kendi kendine koyduğu ahlak yasasından hareketle türetilir. Kişinin kendi aklından hareketle kendisini bağlayacak ahlaki ilkeleri ortaya koyması onun özerk bir varlık olmasının bir sonucudur. Kant, kişinin kendisine buyurduğu ve ondan hareketle eylemde bulunduğu bu ilkeye 'maxim' demektedir. Kant'a göre, kişi ancak evrensel bir yasa olmasını isteyebileceği bir maksime göre hareket etmelidir. Evrensel bir karakter içermediği sürece kişi bu ilkedan hareketle eylemde bulunmamalıdır.³⁷ Maksimdeki ahlaki olguya kavramsal içerik kazandıran şey kişinin aklıdır; ahlaki olgu kişinin rasyonalitesinden bağımsız değildir. Kantçı anlamda bir kişinin ahlaki bir özne olması ile onun akıl yürütme biçimi arasında özsel bir bağlantı vardır. Çünkü sadece tanımlanan akıl yürütme biçimine uygun davranışlar ahlaki olarak kabul edilmektedir.

O halde iradenin özerkliği ahlak yasasının ve buna uygun ödevlerin koşulsuz ilkesidir. Kişinin duygularından veya eğilimlerden (*inclinations*) yola çıkarak hareket etmesi, onun yaptıklarının kendi isteğinden başka bir şey tarafından yönetilmesi anlamına gelecektir. Bu türen bağımlı (*heteronomy*) bir irade herhangi bir ahlaki yükümlülüğü temellendirmekten yoksun olduğu gibi (söz konusu böyle bir irade) yükümlülük ilkesine ve irade ahlakına karşıt bir anlam içermektedir. Çünkü başka bir şeyin egemenliğine göre hareket etmek demek, iradenin başka bir etkene bağlı olması demektir. Rasyonel bir birey olarak kişinin var ettiği (ve kendine buyurduğu) ahlak yasasına göre hareket etmesi onu özerk kılacaktır.³⁸ Bağımlı bir varlık, iradesini belirli dışsal amaçların peşinde koşmakla sınırlar. Böyle bir varlık, bu mükemmelliğe ulaşmak için çaba göstermez ve bunu başkalarında da geliştirmek için elinden geleni yapmaz. Sadece şeyleri olduğu gibi alır ve onları olduğu gibi tutmaya çalışır.³⁹ Öte yandan, kendini ahlaki açıdan mükemmelleştirmek isteyen biri, kendi rasyonel kapasitesine, ahlaki yasaya ve özerklik ilkesine değer vermek zorundadır. Nitekim kişi ancak kendi özgürlüğünü kullanarak kendini diğerlerinin tahakkümünden ve kendi tutkularının kölesi olmaktan kurtarabilir.

Görüldüğü üzere, ahlak yasasına göre hareket etmenin zorunlu ön-koşulu kişinin rasyonel-özerk varlık olmasıdır. Ahlaki davranma motivasyonu özerk bir irade tarafından sağlanmalıdır; söz konusu motivasyon dışsal bir nedenin sonucu olmamalıdır. Kant'ın ahlaki motivasyonun heteronomik/dışsal olamayacağına yönelik bu tespiti onu diğer birçok etik teorisyenden de farklı kılmaktadır.⁴⁰ Duygulardan veya eğilimlerden hareketle eylemde bulunan bir kişinin sözgelimi, kendini/çıkarmı düşünme (*self-love*) gibi bir ilkeyi temel motivasyon kaynağı olarak belirlemesi mümkündür. Kişinin salt yararını hedefleyen bu türden bir ilkenin ahlak yasasının koşulu haline getirilmesi ahlak yasasını geçersiz kılarak her şeyi mahvedecektir.

Ahlakın saygınlığının her şeyin üstünde tutulmadığı bir yerde bütün eylemlerin salt pragmatik ilkelere göre belirlenmesi söz konusudur. Böyle bir durumda insan kendi yüceliğini (*nobility*) yitireceği için, onun baştan çıkarıcı tekliflere yenilmesi ve belli bir maliyetle satın alınması mümkündür.⁴¹ O halde, eylemlerimizin nedeni kendi çıkarımız mı yoksa ahlak yasası mı olacak? Kişi bir irade zayıflığı göstererek belki de yapmak istemediği şeyleri yapan birisi mi olacak, yoksa ahlak yasasını temel alan bir irade mi ortaya koyacaktır? Bu iki ilke arasındaki seçimimiz bizi/karakterimizi iyi veya kötü yapacaktır. Kaldı ki, ilk durumu tercih eden kişinin kendi tutkularının esiri olması kaçınılmazdır. Kendisinden hareketle eylemde bulunduğumuz ilke bizim kimliğimizin içeriğini belirlemektedir. İlkeleri, kişinin dünyada nasıl biri olduğunu, başkalarıyla ilişkilerinde nasıl bir duruş sergilediğini,

³⁶ Justin Oakley, "A Critique of Kantian Arguments against Emotions as Moral Motives", *History of Philosophy Quarterly* 7/4 (Oct., 1990), 443.

³⁷ Bkz. Immanuel Kant, *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, Trans. Mary Gregor, Christine M. Korsgaard (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 14.

³⁸ Kant, *Critique of Practical Reason*, 30; Thomas Wren, "Philosophical Moorings", *Handbook of Moral and Character Education*, ed. Larry P. Nucci, Darcia Narvaez (New York: Routledge, 2008), 24.

³⁹ Roth, "Unifying Ourselves As Efficacious, Autonomous and Creative Beings-Kant on Moral Education As a Process Without Fixed Ends", 227.

⁴⁰ Christine M. Korsgaard, *Creating the Kingdom of Ends* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 22.

⁴¹ Kant, *The Metaphysics of Morals*, s. 271; Roth, "Unifying Ourselves As Efficacious, Autonomous and Creative Beings-Kant on Moral Education As a Process Without Fixed Ends", 231.

kişinin kendisine karşı nasıl bir tavır takındığını gösterir. Buna göre nasıl bir kişi olmak istediğimiz ile hangi ilkeyi temel aldığımız arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü olmak istediğimiz şey, tercih ettiğimiz ilkeler tarafından belirlenmektedir.

Kant'ın bütün ısrarı ancak rasyonel-özerk olan bir öznenin ahlaki benlik olacağına yöneliktir. Ahlaki benlik nedensel zorunluluklar tarafından sınırlanmayan ve rasyonel isteme yeterliliğine sahip olan numenal bir öznedir. Salt numenal ahlaki özne tutkuların/ihlirasların etkisinden ve nedensellik yasalarının determinizminden tamamen bağımsız olabilir. Kant'a göre bedensel tutkular/ihliraslar aklı olumsuz yönde etkiledikleri için somutlaşma/cisimleşme baskılayıcı ahlaki bir soruna dönüşmektedir. Ahlaki anlamda temel bir soruna kaynaklık eden bu somutlaşmadan kurtulmak için, kişi fenomenal karakterine ait olan her şeyden soyutlanmalıdır. Çünkü fenomenal özne ampirik yasalar tarafından sınırlandırıldığı halde numenal özne için böyle bir sınırlamadan söz edilemez.⁴² Görüldüğü üzere, Kant benliği *fenomenal* ve *numenal* olmak üzere iki kategori altında ele almaktadır. Fenomenal benlik nedensel yasalar tarafından belirlenen ve kendisi hakkında kesin bilgi sahibi olduğumuz benliktir. Numenal benlik ise kendisi hakkında yeterince bilgi sahibi olamadığımız ve nedensel yasalara tabi olmayan benliktir. Buna göre insan nedensel yasalar tarafından belirlenmiş fenomenal alemde var olduğu gibi özerk bir özne olarak numen alemde de var olmaktadır. Kant'a göre insanı tek ve aynı anlama gelecek şekilde tanımlamak doğru değildir. Ancak iki farklı anlamda ele alınarak insanın kendisine karşı bir ödevinin olduğu kabul edilebilir.⁴³ Kant, ahlaki benliği, bedensel tutkuların, arzuların ve güdülerin yozlaştırıcı olumsuzluklarından güvenli bir şekilde uzak olan aşkın bir metafizik alanda konumlandırmaktadır. Çünkü doğa yasaları tarafından belirlenen bir irade özgür bir irade değildir. Ancak ahlak yasası tarafından yönetilen bir irade özgür bir irade olabilir.

Pekâlâ, insan iradesinin özgür olduğuna neden inanmalıyız? İrade kendi ilkesini seçmekte özgürse, neden ahlaki kanun kapsamında olsun? En yüksek iyi, ahlak yasası tarafından tanımlanan bir amaç olduğu için, onun sağlanması özerkliğin varlığına bağlıdır. Kant, rasyonel varlıklar olarak özgürlük fikri altında hareket etmemiz gerektiğini söylemekte; rasyonel tercihler-kararlar verdiğimizde kendimizi özgür olarak düşünmemiz gerektiğini dile getirmektedir. Kant'a göre özgür iradenin neden ahlak yasası altında olduğunu anlamak için sorunu özgür bir rasyonel irade perspektifinden düşünmek gerekiyor. Rasyonel bir irade ilkelere dayanan iradedir; ilkelerden hareketle bir irade ortaya koymak rasyonel olmanın bir gereğidir. O nedenle rasyonel bir irade ahlak yasasına bağlı hareket eden iradedir. Ahlak yasasına (kategorik emre) riayet etmek kişiyi özerk kılacağı için, ancak ahlak yasası tarafından yönetilen bir irade özgür bir irade olabilir. Çünkü özgürlük hiçbir ilkeye dayanmaksızın istediğin her şeyi yapmak olarak anlaşılabilir. O halde kişinin her zaman 'en çok istediği' şeyi yapması onun özgür olması anlamına gelmez.⁴⁴ O nedenle, diyor Kant, "bir irade doğal bir eğilim tarafından değil, [ahlak-yüklü] pratik akıl ve onun ilkeleri tarafından yönetilirse, bir iyi niyet, bir 'iyi isteme' olur."⁴⁵ Özgürlük, kişinin aklını kullanarak arzularını ve eğilimlerini denetim altına almasını gerektirmektedir. Bu türden bir özgürlük tanımı ancak insan için mümkündür. Rasyonel bir varlık olarak insan kendi eylemlerini yöneten ilkelerin farkındadır ve bu nedenle onların kontrolünde hareket etmektedir. Bu da özgürlüğün ancak ahlaki anlamda kullanılabileceğinin bir göstergesidir.

O halde özgürlük fikri Kant felsefesinin en önemli sorunudur. Ahlaki bir buyruğun kişi açısından bir anlam taşıması; yani, kişinin koşulsuz bir buyruğa muhatap olması için onun özgür bir birey olması zorunludur. İrade etmede özgür olmayan bir bireyin ahlaki buyrukların muhatabı olması söz konusu olmayacaktır. İradesinde özgür olan ve 'yapmalısın' buyruğuna göre hareket edebilen bir varlığın olması bu anlamda, kaçınılmazdır. Çünkü özgürlük aynı zamanda ahlak yasasının varlık nedeni veya

⁴² Daniel K. Lapsley, "Moral Self-Identity as the Aim of Education", *Handbook of Moral and Character Education*, ed. Larry P. Nucci, Darcia Narvaez (New York: Routledge, 2008), 31-32.

⁴³ Kant, *The Metaphysics of Morals*, 215; Adam B. Dickerson, "Immanuel Kant, 1724-1804", *Fifty Major Thinkers on Education: From Confucius to Dewey*, ed. Joy A. Palmer (London and New York, Routledge: 2001), 67.

⁴⁴ Kant, *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, 14; Korsgaard, *Creating the Kingdom of Ends*, 25-26.

⁴⁵ Heinz Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu (Ankara: Doğu Batı Yay., 2019), 119.

asıl gerekçesidir.⁴⁶ Özgürlüğün insan açısından taşıdığı bu varoluşsal değerden hareketle Kant, eğitim fikrini 'özgürlük için eğitim' olarak ifade etmektedir. Elbette Kant'ın bu anlamda özgürlüğe ne tür bir anlam yüklediği son derece önemlidir. O özgürlüğe, '(i) kişisel çıkarların egemenliğinden özgürlük, (ii) kişiyi ahlaki çağrıya karşı kör eden düşünce biçimlerinden özgürlük, (iii) özerk düşünce ve iyi bir yargı için özgürlük, (iv) rasyonel varlıklar olarak onurumuzu/saygınlığımızı koruma olasılığı için özgürlük' olarak bakmaktadır.⁴⁷ Görüldüğü üzere, Kantçı özgürlük anlayışı, yalnızca başkalarına değil, aynı zamanda kişinin kendi arzularına, eğilimlerine olan bir bağımlılığı da dışlamaktadır. Ahlaki eylem için bireyin buna rasyonel bir düşüncenin sonucunda ulaşması ve bunu kendi özgür iradesiyle tercih etmesi gerekir. Bu da akıl, özgür irade ve ahlaki eylem arasındaki zorunlu ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Kant, ahlakın zorunlu bir şartı olarak rasyonelliği temel aldığı için çocuğun doğal olarak (doğuştan) ne iyi ne de kötü olduğunu düşünür. Çocuk doğal olarak rasyonel olmadığı için onun doğal olarak ahlaki olmasından da söz edilemez. Çocuk hayata tam anlamıyla rasyonel özerklikle başlamadığı için eğitim sürecinde onun (bu) kapasitesini geliştirmek ve bu doğrultuda onu yönlendirmek gerekir. Bununla bu sürecin sonucunda çocuğun ahlaki eylemlerde bulunabilecek rasyonel-özerk bir birey olarak yetişmesi amaçlanmaktadır. Kişi rasyonel olduğu sürece özerk bir özne olur; ve özerk olduğu sürece de ödevden dolayı ahlakın gerektirildiği şekilde eylemde bulunur.⁴⁸ O nedenle, insan varoluşunun rasyonel ve özerk zeminden hareketle değerlendirilmesi; insanın ahlaki doğasının bu iki kavramdan bağımsız ele alınmaması Kant açısından bir zorunluluktur. İnsan doğasına yönelik bu yaklaşımın eğitime dahil edilmesi bakımından Kant belki de bir dönüm noktasıdır. Kant'ın nihai hedefi ahlaki davranışın rasyonel davranış olduğunu göstermektir. Kant, ahlaki iyilik ile rasyonel-özerklik arasındaki doğrusal bağı göstermeye çalışmaktadır. O nedenle çocukların akıllarını ve özgürlüklerini doğru bir şekilde kullanmaları; insanlık misyonunu gerçekleştirmek için eylemde bulunmaları eğitimin ahlaki boyutu olarak tanımlanmaktadır.⁴⁹ Dolayısıyla kişinin iradesinin doğal eğilimler tarafından belirlenmesine mâni olabilen; onun iradesinin aklın ilkelerine uygun yetiştirilmesine imkân tanıyan bir eğitim ancak kusursuz bir eğitim olabilir.⁵⁰

2. Özgürlük-Disiplin İlişkisi/Dengesi: Bir Çatışma mı, Bir Gereklik mi?

Kişinin özgürlüğünü kullanma kapasitesini geliştirmek ve ona belirli türden bir disiplin vermek; her ikisi birden mümkün müdür? Elbette disiplin gereklidir. Pekâlâ, kısıtlama altında bulunan bir özgürlük nasıl geliştirilebilir?

Eğitimden öncelikli olarak beklenen bireylerin rasyonel-özerk bir karaktere sahip olacak şekilde yetişmeleridir. Fakat özgürlük-disiplin dengesinin de o düzeyde bir değere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü eğitim aracılığıyla belli bir disiplin kazanmak son derece önemlidir. Kant'a göre "kötülük sadece denetim altına alınmamış [disipline edilmemiş] tabiatın bir sonucudur."⁵¹ Bu nedenle eğitimin negatif bir boyutu vardır; yani eğitim, insanın vahşiliğe/yabaniliğe (*savagery*) olan eğilimini ortadan kaldırma görevi görmektedir. Disiplin, insanın hayvani (*animality*) dürtülerinden dolayı insanlıktan sapmasını engeller; örneğin disiplin, kişinin kendisini çılgınca ve düşüncesizce tehlikeye atmaması için onu sınırlamaktadır. Nitekim vahşilik kişinin yasalardan bağımsız hareket etmesinin, kanun tanımazlığının göstergesidir. Disiplin aracılığıyla insan belirli kısıtlamalarla karşılaşarak insanlığın ortak değerleri olarak ifade edilebilecek yasalar altında yaşamayı öğrenir.⁵² İnsanda bulunan kötü eğilimlerin denetim altına alınması ve kusurlu bir büyümenin önüne geçilmesi disiplinle sağlanır. Kişinin kendi davranışları üzerindeki duy(g)usal eğilimlerden kurtulma bilincine varabilmesi için

⁴⁶ Heimsoeth, Kant'ın Felsefesi, 134-135.

⁴⁷ Stoner, "Thinking Through Kant's Conception of Pedagogy", 2.

⁴⁸ Barbara Herman, "Training to Autonomy: Kant and the Question of Moral Education", *Philosophers on Education*, ed. Amélie Oksenberg Rorty (London and New York: Routledge, 2005), 254.

⁴⁹ Cohen, "Enabling the Realization of Humanity: The Anthropological Dimension of Education", 152.

⁵⁰ Ahmet Yayla, "Kant'ın Ahlak Eğitimi Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 38/1 (2005), 78.

⁵¹ Kant, *Eğitim Üzerine*, 41.

⁵² Kant, "Lectures on Pedagogy", 438.

duy(g)u temelli eğilimlerini sınırlandırmayı başarması gerekiyor. Çünkü bu türden eğilimlerden hareketle eylemde bulunmanın ahlaki-olmayan sonuçları vardır. Kant'ın olumsuz özgürlük dediği budur.⁵³ Böylece kişi edindiği bu disiplin veya kısıtlama kabiliyeti sayesinde vahşiliğini (*wildness*) denetim altına alarak insanlığın gelişimine katkıda bulunmaktadır. İnsanın bu vahşilikten hareketle bireye ve topluma zarar vermesini disiplinle engellemek mümkündür. Bu nedenle disiplin vahşiliğin ehlileştirilmesi (*taming*) olarak anlaşılabilir.⁵⁴ İnsan disiplinle kötü olan taleplerinin kontrolünü sağlayarak bunlardan kurtulabilir, bunlarla başa çıkabilir.

İnsanın erken dönemlerde disiplinle tanışması ve kendisini aklın ilkelerine tabi tutmaya erkenden alıştırmaları kritik bir değere sahiptir. Bu konuda insan belli bir disiplin edinmezse onun yaşamı süresince belli bir vahşiliği sürdürmesi yüksek olasılıklıdır. Erken dönemlerde kültür ve disiplin açısından ihmal edilmiş bireyler bunu ileriki dönemlerde çok daha açık bir şekilde fark etmektedirler. Bu açıdan, diyor Kant, kültürsüz olan çığdır; disiplinsiz olan ise vahşidir. Disiplini ihmal etmek, kültürün ihmalinden daha büyük bir kötülüktür. Çünkü ikincisi yaşamın ilerleyen dönemlerinde telafi edilebilir; ama vahşilik ortadan kaldırılamaz ve disiplindeki ihmal asla düzeltilemez.⁵⁵ Böylece doğası gereği ham ve vahşi olan insanın belirli bir disiplinle terbiye edilmesi hayati önem taşımaktadır. Sadece disiplin insanı 'vahşi' olmaktan 'özgür' olmaya dönüştürür.⁵⁶ Bu türden bir disiplin bireyin özerkliğini tahrip etmekten ziyade ona özerk bir karakter kazandırmaktadır. O halde eğitim süreçlerinde bireylerin belirli türden bir disiplinden geçmeleri çok önemlidir. Ancak böyle bir disiplinden geçen kişi/ler kendi tutkularıyla mücadele etmeyi ve duy(gu)larını kontrol etmeyi öğrenir/ler. Bu yolla kişilerin kendilerine hâkim olma, kendilerini kontrol etme kapasiteleri geliştiği için onların özgürlükleri de korunmuş olur.

Disiplinin ahlaki gelişim ve karakter oluşumuna katkısı bir şeydir; onun nasıl ve ne düzeyde kullanılması gerektiği başka bir şeydir. Öyle ki ahlaki karakter öncelikli olarak disipline değil, ilkelere dayanmalıdır. Birincisi kötü alışkanlıkları engeller, ikincisi düşünme biçimini oluşturur. Çocuğun belirli teşviklere/primlere (*incentives*) göre hareket etmesinden ziyade ilkelere göre hareket etmeye alışması daha önemlidir. Çocuk, içeriğini veya nedenini kendisinin anladığı ilkelere göre hareket etmeyi öğrenmelidir. Bunu çocuklarda tam anlamıyla birtakım zorlukları vardır. Kant'a göre, ahlak o kadar kutsal ve yüce bir şeydir ki, onu salt disiplinle sağlamaya çalışmak doğru değildir. Ahlak eğitiminde ilk çaba, ilkelere göre hareket edebilen bir karakterin oluşturulması olmalıdır.⁵⁷ Bu nedenle, rasyonelliğin gelişimi için arzuların sınırlandırılması önemlidir, fakat bunu dengede tutmak daha da önemlidir. Disiplin her ne kadar bir zorlamayı gerektirse de bu zorlamanın kişinin özerkliğini tahrip etmeyecek şekilde uygulanması kaçınılmazdır. Kişinin özerkliğinin tahrip edildiği bir yerde (benzer biçimde) kişinin ahlaki karakteri de tahrip edilir. Kişiyeye yönelik 'ahlaki olma' beklentisi kişiyeye verilen/tanınan özerklikle ilintilidir. Kişinin özerkliğini ortadan kaldırarak ondan ahlaki bir özne olmasını beklemek tutarsızlıktır.

O nedenle Kant, disipline rehberlik etmesi gereken üç ilkeden söz eder. (i) Başkalarının özgürlüğünün önüne geçmediği sürece, çocukların en erken dönemden itibaren her konuda özgür olmalarına izin verilmelidir. (ii) Başkalarının kendi hedeflerine ulaşmasına izin verdiği müddetçe onun da kendi hedefine ulaşacağı çocuğa gösterilmelidir. Bu şekilde çocuk, başkalarının özgürlüğünü kendi özgürlüğü üzerinde bir kısıtlama olarak görmeyi öğrenir. (iii) Çocuk daha da büyüdüğünde ana-babanın çocuğa, kendi özgürlüğünü kullanması için kendisine sınırlama getirildiğini kanıtlaması gerekir. Bu üçüncü nokta, çocuğun kavrayacağı son noktadır. Başlangıçta çocuğun kendisine ve başkalarına zarar vermesi mekanik olarak engellenir. Daha sonra, başkalarının özgürlüğüne müdahale ettiği ölçüde kendi özgürlüğünün sınırlandırılmasını kabul eder. Sonunda özgürlüğünün neden bu

⁵³ Roth, Surprenant, "The Highest Good-the Moral Endeavor of Education", xvi.

⁵⁴ Kant, "Lectures on Pedagogy", 444.

⁵⁵ Kant, "Lectures on Pedagogy", 438-439.

⁵⁶ Manfred Kuehn, "Kant on Education, Anthropology, and Ethics", *Kant and Education*, ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant (New York: Routledge, 2012), 56-57.

⁵⁷ Kant, "Lectures on Pedagogy". 468-469.

şekilde kısıtlandığını anlamaya yönlendirilir.⁵⁸ Böylece başkalarının özgürlüğüne aykırı olmadığı sürece çocuğun her konuda özgür olmasına izin verilmelidir. Çocuğa bu türden bir özgürlüğü ilk yıllarından itibaren sağlamak önemlidir. Diğer taraftan, başkalarının hedeflerine yönelik olarak çocuğun özgürlükçü bir perspektifle yetişmesi gerekir. Çocuk, başkalarının kendi hedeflerine ulaşmasına izin verdiği sürece kendi hedefine ulaşabileceğini öğrenmelidir. Çünkü ahlaki bir yasadan hareket etmek aynı zamanda bütün rasyonel varlıkların özerkliğine saygı duymayı ve onları oldukları gibi kabul etmeyi gerektirmektedir. Öyle ki kişilere saygı, onların özgürlüklerine saygıyı içerir. Çünkü bir kişiye saygı duymak ya da onun insan onuruna sahip olduğunu düşünmek, onu potansiyel bir iddia sahibi olarak düşünmektir.⁵⁹ Bireyin onurunu korumayı ahlaki bir zorunluluk olarak gören Kant, bu durumu “onur sevgisi erdemini sürekli yoldaşdır”⁶⁰ şeklinde ifade etmektedir.

Görüldüğü üzere, burada kişiye saygı duyma ile ahlaki yasaya saygı duyma arasında bir özdeşlik söz konusudur. Çünkü kişi, rasyonel-özerk varlık olarak yasaya taşıyıcılık yapmaktadır. Kişinin kendisine karşı ödevleri olduğu gibi başkalarına karşı da ödevleri, sorumlulukları vardır. Kendisine karşı olan ödevlerine uygun davranan kişi, başkalarına karşı da uygun davranacaktır. Çünkü kişinin başkalarına karşı ödevlerinin olması aynı zamanda kişinin kendisine karşı bu ödevlerinin bir sonucudur. Bu tür ödevler olmasaydı, başkalarına karşı yükümlülükler olmazdı. O nedenle, diyor Kant, “başkalarına karşı yükümlü olduğumu, ancak aynı zamanda kendimi yükümlülük altına soktuğum sürece kabul edebilirim.”⁶¹ Buna göre, ahlaki özneler olmak için insanların her şeyden önce kendi içlerindeki ahlak yasasını tanımaları gerekiyor. İnsanlar ancak kendilerine (yani kendi içlerindeki ahlaki yasaya) saygı duyarak başkalarına saygı göstermenin zorunluluğunu görebilirler. Çünkü başkalarına karşı olan ödevlerin kaynağı kişinin kendisiyle/benliğiyle kurmuş olduğu ilişkiye dayanıyor. Bu nedenle, kişilerin kendileriyle uygun bir ilişki kurmaları onların birincil ödevleri olarak görülebilir.⁶²

Özetle Kant açısından dünyada başkalarının haklarından daha kutsal hiçbir şey yoktur; söz konusu haklar ihlal edilemez, çiğnenemez haklardır. Başkasının hakkını ihlal edip onu ayaklar altına alanın vay haline! Onun hakkı, güvenliği olmalıdır; herhangi bir kalkandan veya kaleden daha güçlü olmalıdır. Kutsal bir hükümdarımız var ve onun bize armağanlarından en kutsal olanı insan haklarıdır.⁶³ Çocukların başkalarının haklarına derin bir saygı duymayı öğrenmeleri ve onların davranışlarında bu saygının gerçekleşip gerçekleşmediğinin takibi yaşamsal değerdedir. Başkalarının haklarına yönelik bu özgürlükçü bakış açısı insan onurunu/saygınlığını korumanın zorunlu bir sonucudur. O halde bireylerin gelecekte kendi özgürlüklerini makul bir şekilde kullanmalarını sağlamak için onların özgürlüklerine belirli kısıtlamalar getirmek; bu kısıtlamalara da onların anlayış göstermelerini sağlamak önemlidir. Disiplinle amaçlanan şeyin temelde bu olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim irade disiplininden yoksun çocukların her türlü heveslerinin takipçisi olmaları; akıllarına gelen her türlü fikri anında uygulamaları yüksek olasılıklıdır. Kanunlara ve makul taleplere dayanmayan bir özgürlüğün disiplinle kısıtlanması anlaşılır bir durumdur. Bu nedenle çocuğa verilen disiplin eğitimi onun insani olan bir doğaya dönüşümüne katkı sağlayacaktır. Disiplin eğitimi aracılığıyla kişinin iradesi kendi arzularının dayatmalarından kurtulabilir.⁶⁴

O halde eğitim aracılığıyla bireyin özerk bir karaktere sahip olması temel bir yaklaşım olduğu gibi belirli türden bir disiplin de kaçınılmazdır. Fakat çocuğun özgür iradesini kısıtlama ile gerekli olan özgürlüğü sağlama arasındaki denge oldukça kritiktir; ve bu problemi doğru tanımlamak eğitimin en büyük sorunlarından biridir. Çünkü, ‘kısıtlamaya rağmen özgürlük nasıl geliştirilebilir?’ sorusu cevaplanmaya ihtiyaç duymaktadır. Kant’a göre, çocukları kendi özgürlüklerinin kısıtlanmasına tahammül etmeye alıştırmak; kendi özgürlüklerini doğru kullanmaları için onlara rehberlik etmek

⁵⁸ Formosa, “From Discipline to Autonomy: Kant’s Theory of Moral Development”, 166.

⁵⁹ Johannes Giesinger, “Kant on Dignity and Education”, *Educational Theory*, 62/6 (2012), 610.

⁶⁰ Immanuel Kant, “Anthropology from a Pragmatic Point of View”, Translated by Robert B. Loudon, *Anthropology, History, and Education*, ed. Gunter Zoller, Robert B. Loudon (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 359.

⁶¹ Kant, *The Metaphysics of Morals*, 214.

⁶² Giesinger, “Kant on Dignity and Education”, 615.

⁶³ Richard Norman, *The Moral Philosophers* (Oxford: Oxford University Press, 1998), 90.

⁶⁴ Formosa, “From Discipline to Autonomy: Kant’s Theory of Moral Development”, 166-167.

hayati bir değer taşımaktadır. Bu olmadan tüm eğitim yalnızca mekanik olacaktır. Eğitimi sona erdiğinde çocuk hiçbir zaman gerektiği gibi özgürlüğünü kullanamayacaktır.⁶⁵ O halde disiplin çocukların kendi özgürlüklerinin farkına varmalarını sağlamalı ve duy(g)usal eğilimlerden bağımsız olarak kendilerini belirleyebilmelerine/yönetebilmelerine aracı olmalıdır. Belki eğitim, bu yolla gittikçe daha iyi olacak ve her nesil insanlığın mükemmelliğine bir adım daha yaklaşacaktır. Çünkü eğitimin ardında insan doğasının mükemmelliğinin büyük sırrı yatmaktadır. O nedenle, diyor Kant, insan doğasının eğitimle gittikçe daha iyi geliştirileceğini ve bunun insanlığı uygun bir forma getirebileceğini hayal etmek keyif vericidir.⁶⁶ Bu da bize, gelecek zaman dilimlerinde daha karakterli bir insan tipolojisinin varlığının imkân dahilinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç

İnsan doğasına yönelik bir çözümleme yapıldığında onun ahlaki açıdan mükemmelleşme gibi bir sorumluluk altında olduğu rahatlıkla anlaşılacaktır. Bu türden bir birey olmanın eğitimle ilişkili olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kişiye ahlaki bir karakter kazandıracak ve insanlık misyonunu/fikrini önceleyecek bir eğitimin varlığı son derece önemlidir. Kant'a göre insan ancak aldığı eğitim sonucunda rasyonel-özerk bir ahlaki özne olur. O nedenle eğitim öncelikli olarak bireyin ahlaki karakterini hedeflemeli ve insanlığın mükemmelleşmesine aracılık etmelidir. Bireyin eğitim yoluyla ahlakın 'insan olma' sürecine yönelik koşulsuz değerini anlaması; doğru nedenlerden hareketle doğru eylemlerde bulunması tartışmasız bir değere sahiptir. Burada doğru davranış için engelleyici/yasaklayıcı bir yöntemi tercih etmek yerine 'iyi' olanı anlayacak/kavrayacak bir bakış açısını kişiye kazandırmak tercih edilmelidir. Kişi tercihte bulunduğu eylemin nedenini kavramalı; bunu neden tercih ettiğini bilerek eylemde bulunmalıdır. Çünkü kişinin rasyonel-özerkliği tam da bunu gerektirmektedir. O halde, eğitim bireyi mekanikleştirmemeli; onu derin düşünmeye ve rasyonel-özerkliğini kullanmaya yönlendirmelidir. Ancak bu yolla özerk yargı ve eylem yeteneğine sahip bir karakter inşa edilebilir.⁶⁷ Bu türden bir karaktere sahip bir bireyin kendi varoluşsal amacına veya insanlık misyonuna uygun eylemlerde bulunması daha olasıdır.

Kaldı ki insanın onurlu ve saygın bir varlık olmasının temel nedeni onun rasyonel ve özgür bir kapasiteye sahip olmasıdır. Bu özsel yapısından dolayı insan nesne değil, 'kişi' olarak kabul edilir.⁶⁸ Kişinin rasyonel ve özerk yapısı onun ahlak yasasının (kategorik zorunluluğun) muhatabı olmasını mümkün kılmaktadır. Bir nesneye veya nesneleştirilen bir varlığa sözgelimi, "insanlığa ister kendi şahsınızda ister başkasınıkinde olsun, asla sadece bir araç olarak değil, her zaman bir amaç olarak davranın"⁶⁹ buyruğu uygulanamaz. Eğitime temel olabilecek bu ilkeye göre yetişen çocuklar 'kendi başlarına bir amaç' olarak yetiştirilmelidir; başkalarının amacı haline gelmemelidir. Ancak bu türden bir bakışı açısı çocukların onurlarını, saygınlıklarını teminat altına alabilir. Böylece çocukların onurları/saygınlıkları için eğitilmeleri gerektiği Kant açısından temel bir yaklaşımdır. Ona göre, (i) çocuklar, ahlaki özerklik kapasitelerini geliştirerek onurlarının farkına varırlar. (ii) Bu kapasite, ancak çocukların kendi onurlarına ilişkin öz-saygı gibi duyguları uyandırılırsa gelişebilir. O nedenle, diyor Kant, çocukları eğitmek, onların kendileriyle doğru bir ilişki geliştirmelerine ve dolayısıyla ahlaki kişiler olmalarına yardımcı olmak demektir.⁷⁰ Bireylerin kendi onurlarının/saygınlıklarının farkına varmalarını sağlamak eğitimden öncelikli olarak beklenen bir durum olmalıdır. Bu nedenle eğitimci, özsaygı duygularını uyandırmaya çalışmalı ve böylece saygınlıklarını gerçekleştirmek için motivasyon yaratmalıdır.

Her ne kadar 'insan' sıfatına sahip olmak belli türden bir saygınlığı gerektirse de kişinin saygınlığı onun erdem-temelli eylemlerde bulunmasına bağlıdır. Ahlaki açıdan uygun olmayan

⁶⁵ Herbert, "Bringing Morality to Appearances: Kant's Theory of Education", 82.

⁶⁶ Kant, "Lectures on Pedagogy", 439-440.

⁶⁷ Kant, "Lectures on Pedagogy", 446.

⁶⁸ Kant, *The Metaphysics of Morals*, 98-99.

⁶⁹ Kant, *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, 38.

⁷⁰ Giesinger, "Kant on Dignity and Education", 609.

eylemlerde bulunan kişi insanlık onurunu zedelediği için o, kendine özgü yüksek ontolojik değerini yitirmektedir. Sözgelimi, kişi yalan söyleyerek insanlık onurunu korumaya devam edemez. Yalan söylemek, insanı evrensel bir aşağılama nesnesi haline getirerek herkesin sahip olması gereken saygıyı ve güvenilirliği yok eder. O nedenle yalan söyleyen kişi öncelikli olarak kendisine karşı olan ödevini ihlal etmektedir.⁷¹ Kaldı ki ahlâkî varlık olmanın bir gereği olarak insan, kendisine karşı dürüst olmakla yükümlüdür. Yalana eşlik eden onursuzluk (ahlaki bir aşağılama nesnesi olarak) yalan söyleyeni gölgesi gibi takip edecektir. Yalan söylemek insanın kendi şahsına karşı işlediği bir suçtur; ve kişi kendi gözünde kendisine olan saygısını yitirmektedir. Dolayısıyla yalan söylemek, diyor Kant, insanın kendisine karşı olan ödevinin en büyük ihlalidir.⁷² Kişinin öz-saygısını koruması onun kendisine karşı olan bir ödevdir. Ahlaki bir varlık olarak kişi, kendisini salt bir araç (veya konuşan bir makine) olarak görmemelidir. O, kendi doğal varlığının deruni/içsel bir amaca bağlı olduğunun bilincinde olarak eylemde bulunmalıdır.⁷³ Kendisine karşı olan ödevini ihlal eden kişi öncelikli olarak kendi onurunu ve itibarını kaybedecektir. Kişinin bu anlamdaki saygınlığını koruma/ma/sı kişinin kendi davranışlarına bağlıdır. Bu nedenle, onuru ve saygıyı temellendiren şeyin ahlaki değer/ler olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Diğer taraftan insan için bir onurdan/itibardan söz edebilmek için onun özgürlüğünün değerinden de söz etmek gerekiyor. Özgür bir iradeye sahip olmayan bireylerin kendi insani itibarlarını korumaları mümkün değildir. İnsan onurunu ve saygınlığını korumanın ilk koşulu ahlaki özerkliği sağlamaktan geçmektedir. Çünkü ancak ahlaki özerklik geliştirilerek insan onuru teminat altına alınabilir. İnsan ancak özerk bir statüye kavuşarak kendi varoluşsal değerinin bilincine varabilir. Böylece eğitim aracılığıyla insanların kendi (insani) saygınlıklarının farkına varmaları sağlanmalıdır. Kant'ın, 'insan ancak eğitim yoluyla insan olabilir. O, eğitimin onu yaptığından başka bir şey değildir' yaklaşımı eğitimin bu anlamdaki değerine işaret etmektedir. O nedenle çocuğun ahlaki bir özne olması için onun özerkliği de eğitim yoluyla desteklenmelidir. İnsan onurunu/saygınlığını teminat altına almayı öncelemeyen bir eğitim anlayışının insani gelişim açısından başarılı olması beklenmez. Onurlu/saygın bireylerin varlığını hedeflemekle özerk bireylerin varlığını hedeflemek birbirinden bağımsız düşünülemez. İnsanın ahlaki özerkliği korunarak insanın saygınlığı korunabilir. Eğitimin bu paralelliği içerecek şekilde düzenlenmesi; yani, insanın özerklik kapasitesinin gelişimini destekleyerek insan onurunu korumayı hedeflemesi hayati bir değere sahiptir.

İnsanın varoluş amacına daha uygun bir eğitim planlamak bu anlamda önemlidir. İnsanın ahlaki doğasının doğru bir şekilde işlenmesiyle söz konusu misyona ulaşmak mümkün olabilir. Başka bir deyişle, insan doğasında ahlaki tohumlar vardır; eğitim aracılığıyla bunları geliştirerek insanın varoluşsal misyonuna erişimi sağlanabilir. O nedenle, çocuklar salt geçici kazanımlara göre değil, gelecekte insan(lığ)ın daha iyi durumda olması için eğitilmelidir. Çünkü dünyadaki bütün iyilikler ancak insanlık fikrini temel alan bir eğitimle ortaya çıkabilir. Bu da çocuğun insanlık fikrine/misyonuna göre eğitilmesini; insanlığın gelişimine yönelik bir bilince sahip olmasını gerektirir.⁷⁴ Öyle ki sadece akademik/mesleki anlamda yetenekli bireylerin varlığını hedefleyerek insani gelişimi sağlamak mümkün değildir.⁷⁵ İnsanı sadece yetenek açısından geliştirilmesi gereken bir varlık olarak gören bir eğitim anlayışı eksiktir. İnsanlar eğitim aracılığıyla en yüksek iyiyi desteklemek için kendilerini geliştirmeli; ahlaki mükemmelliği nihai gayeleri haline getirmelidirler.⁷⁶ Kant açısından bu, insan ırkının ulaşabileceği nihai amaç ve en yüksek ahlaki mükemmelliktir.⁷⁷ Kısacası, çocukları eğitmek, onların kendileriyle doğru bir ilişki geliştirmelerine ve dolayısıyla ahlaki kişiler olmalarına yardımcı olmak demektir. Çünkü insanlığın gelişimi ahlaki bir karaktere sahip bireylerin varlığına bağlıdır.

⁷¹ Kant, "Lectures on Pedagogy", 476.

⁷² Kant, *The Metaphysics of Morals*, 225-227.

⁷³ Kant, *The Metaphysics of Morals*, 225, 230.

⁷⁴ Kant, "Lectures on Pedagogy", 440-442.

⁷⁵ Klas Roth and Chris W. Surprenant, "The Highest Good-the Moral Endeavor of Education", x.

⁷⁶ Roth-Surprenant, "The Highest Good-the Moral Endeavor of Education", x.

⁷⁷ Immanuel Kant, "General Introduction", Translated by Robert B. Louden, *Anthropology, History, and Education*, ed. Gunter Zoller, Robert B. Louden (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 17.

Kant'a göre insanı ahlaki anlamda mükemmelleştirmeyi hedefleyen bir eğitim, otoriteye veya baskıya değil, ilkelere (maksim) dayanır. Öyle ki bu türden bir eğitim tehdit ve ceza gibi unsurlardan hareketle temellendirilirse her şey darmadağın olacaktır. Öğrenci, alışkanlıklardan hareketle eylemde bulunmak yerine ilkelerden hareketle eylemlerde bulunmalıdır. Ahlaki bir eylemde bulunan kişi bu eyleminin temelini kavramalı ve bunun ödevden türetildiğinin bilincinde olmalıdır.⁷⁸ Oysa mevcut eğitim anlayışlarından hareketle insanın varlıksal değerini kavramak kolay değildir. İnsanlığa yönelik bakışımızı dönüştürmesi gereken eğitim, bugün önemli oranda kişisel çıkarı koruyacak şekilde kurgulanmıştır. Bu mevcut kurgunun kişiyi deruni/ruhsal (*inner*) açıdan geliştirmesi olası değildir.⁷⁹ Böylece Kant, diğer alanlardaki belirgin başarılarla rağmen, ahlaki gelişim konusunda henüz 'neredeysse hiçbir şey yapmadık' uyarısında bulunmaktadır.⁸⁰ O nedenle insanlık misyonunu, onun varoluşsal yapısını amaç edinen bir eğitim anlayışına fazlasıyla ihtiyaç vardır. Bu anlayışta, insan kendisini sadece belirli amaçların peşinden koşan bir varlık olarak görmemeli; kendisini en yüksek iyiliği hedefleyen rasyonel-özerk bir ahlaki varlık olarak görmelidir. İyiliği hedeflemek ve gerçekleştirmek insanın varlık nedenidir. Çünkü insan, iyiyi gerçekleştirsin diye vardır. Kısacası insan varlığının anlamı, iyinin gerçekleşmesinde ortaya çıkar.⁸¹ Dünyadaki bütün iyilikler de bu türden bir insan anlayışını hedefleyen bir eğitimle ortaya çıkabilir.

Kaynakça

- Adams, Robert Merrihew. "Moral Arguments for Theistic Belief", *Readings in the Philosophy of Religion*. ed. Kelly James Clark. Toronto: Broadview Readings in Philosophy, 2008.
- Aktürk, Eyüp. *Ahlaktan Tanrı'ya: Ahlak Kanıtı Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2016.
- Cohen, Alix. "Enabling the Realization of Humanity: The Anthropological Dimension of Education". *Kant and Education*. ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant. 152-162. New York: Routledge, 2012.
- Dickerson, Adam B. "Immanuel Kant, 1724-1804". *Fifty Major Thinkers on Education: From Confucius to Dewey*. ed. Joy A. Palmer. London and New York: Routledge, 2001.
- Formosa, Paul. "From Discipline to Autonomy: Kant's Theory of Moral Development". *Kant and Education*. ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant. 163-176. New York: Routledge, 2012.
- Giesinger, Johannes. "Kant on Dignity and Education". *Educational Theory* 62/6 (2012), 609-620.
- Herbert, Gary B. "Bringing Morality to Appearances: Kant's Theory of Education". *Kant and Education*. ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant. 81-93. New York: Routledge, 2012.
- Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi*. çev. Takiyettin Mengüşoğlu. Ankara: Doğu Batı Yay., 2019.
- Herman, Barbara. "Training to Autonomy: Kant and the Question of Moral Education". *Philosophers On Education*. ed. Amélie Oksenberg Rorty. London and New York: Routledge, 2005.
- Kant, Immanuel. *The Metaphysics of Morals*. Trans. Mary Gregor. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Kant, Immanuel. *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Trans. Mary Gregor, Christine M. Korsgaard. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Kant, Immanuel. *Lectures on Ethics*. ed. Peter Heath and J.B. Schneewind. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Kant, Immanuel. "Lectures on Pedagogy". Translated by Robert B. Loudon. *Anthropology, History, and Education*. ed. Gunter Zoller, Robert B. Loudon. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

⁷⁸ Kant, "Lectures on Pedagogy", 464.

⁷⁹ Shane Moran, "Kant's conception of pedagogy", *South African Journal of Philosophy*, 34/1 (2015), 30.

⁸⁰ Kant, "General Introduction", 17.

⁸¹ Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, 172.

- Kant, Immanuel. "Anthropology from a Pragmatic Point of View". Translated by Robert B. Louden. *Anthropology, History, and Education*. ed. Gunter Zoller, Robert B. Louden. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Kant, Immanuel. "General Introduction". Translated by Robert B. Louden, *Anthropology, History, and Education*. ed. Gunter Zoller, Robert B. Louden. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Kant, Immanuel. *Critique of Practical Reason*. Trans. and ed. Mary Gregor. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Kant, Immanuel. *Eğitim Üzerine*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul, Say Yay., 2017.
- Korsgaard, Christine M. *Creating the Kingdom of Ends*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Kuehn, Manfred. "Kant on Education, Anthropology, and Ethics". *Kant and Education*. ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant. 55-69. New York: Routledge, 2012.
- Lapsley, Daniel K. "Moral Self-Identity as the Aim of Education". *Handbook of Moral and Character Education*. ed. Larry P. Nucci, Darcia Narvaez. New York: Routledge, 2008.
- Marwah, Inder S. "Bridging Nature and Freedom? Kant, Culture, and Cultivation". *Social Theory and Practice* 38/3 (July 2012), 385-406.
- Moran, Shane. "Kant's conception of pedagogy". *South African Journal of Philosophy* 34(1) (2015), 29-37.
- Munzel, G. Felicitas. "Indispensable education of the being of reason and speech". *Kant's Lectures on Anthropology*. ed. Alix Cohen. 172-190. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Munzel, G. Felicitas. "Kant on Moral Education, or "Enlightenment" and the Liberal Arts". *The Review of Metaphysics* 57/1 (Sep., 2003), 43-73.
- Norman, Richard. *The Moral Philosophers*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Oakley, Justin. "A Critique of Kantian Arguments against Emotions as Moral Motives". *History of Philosophy Quarterly* 7/4 (Oct., 1990), 441-459.
- Roth, Klas. "Unifying Ourselves As Efficacious, Autonomous and Creative Beings –Kant on Moral Education As a Process Without Fixed Ends". *International Handbook of Philosophy of Education*. ed. Paul Smeyers. 225-242. Springer International Publishing, 2018.
- Roth, Klas, Surprenant, Chris W. "The Highest Good –the Moral Endeavor of Education". *Kant and Education*. ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant. New York: Routledge, 2012.
- Röseler, R. O. "Principles of Kant's Educational Theory". *Monatshefte* 40/5 (May, 1948), 279-289.
- Stoner, Samuel A. "Thinking Through Kant's Conception of Pedagogy". *Studies in Philosophy and Education*. Springer Nature B.V. (2018). <https://doi.org/10.1007/s11217-018-9641-4>.
- Surprenant, Chris W. "Kant's Contribution to Moral Education". *Kant and Education*. ed. Klas Roth and Chris W. Surprenant. 1-12. New York: Routledge, 2012.
- Wren, Thomas. "Philosophical Moorings". *Handbook of Moral and Character Education*. ed. Larry P. Nucci, Darcia Narvaez. New York: Routledge, 2008.
- Yayla, Ahmet. "Kant'ın Ahlak Eğitimi Anlayışı". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 38/1 (2005), 73-86.

Understanding Agency and Educating Character: Man as a Free Moral Being in Kant's Thought

Citation: Aktürk, Eyüp, Understanding Agency and Educating Character: Man as a Free Moral Being in Kant's Thought, Artuklu Akademi, 2022/9 (2), 207-222.

Extended Abstract

The human being is not a being that can be defined purely through his biological structure. Because what determines its value is not its biological structure. Defining humanbeing on a purely biological basis will make people ordinary. But as a 'person', that is, as the subject of a morally practical reason, man is above all values. With this dimension, the man should be evaluated not only as a means to the ends of others (even his own) but also as an end in himself. Because the human being has a dignity, an absolute intrinsic value that all other rational beings in the world must respect. The education of the man cannot be thought of independently of this essential structure; and the 'idea of humanity' cannot be developed simply by developing human's technical and/or pragmatic tendencies. Therefore, moral perfection is deemed a fundamental goal for man. Education is the only tool used to achieve this aim. Ultimately, it is important to sensitize people to higher goals through education. Moral perfection, then, is a fundamental goal for human beings. Education is the only tool used to achieve this aim. Ultimately, it is important to sensitize human beings to higher goals through education. It is inevitable to base an understanding whose principle is humanity as a basis for education. Man must actively develop his moral character in order to counteract his natural inclination towards evil and to perfect himself morally. It can only do this by following the moral law and aiming for the highest good in the world. The existence of an education that enables people to be involved in such a process is extremely important. From this point of view, according to Kant, the only being that needs education is human. Because a person becomes 'human' only through education. He is nothing except what education brings from him. A person can only become a human being through education; Thus, man is only human as much as education succeeds. Education transforms animal nature into human nature. It cannot be expected that people who act in accordance with their animal nature will realize their true nature and realize their existential value. The ultimate aim of education, then, should be to establish a moral character. We can train a person as far as he can go. He may even be a very well-educated individual, but if he lacks moral character he will be a bad person. In Kant's moral metaphysics, human is basically defined as a rational-autonomous being. Because it is necessary to have such a character in order to have knowledge about moral law and to understand morality. In other words, only rational autonomous beings can have knowledge of moral law and understand morality. In this context, one's character can only be explained by relating it to rationality and autonomy. Therefore, the construction of such a character through education turns into a final goal in Kant's thought. Character development requires following certain rules, but it also requires the judicious use of one's freedom. A perfect freedom in all respects should be given to the person from the first childhood, provided that he behaves in a way that does not interfere with the freedom of others. The existence of freedom is essential to one's character and dignity. People can only protect their own dignity by developing their moral autonomy capacity. Because the person who can keep his promises and be held accountable for his actions must be an 'autonomous' person. Only such an entity can reasonably make moral demands. As it is clearly seen, man, as a rational-autonomous being, has a responsibility to moralize himself. Therefore, a person has a duty to 'become human' by freeing himself from the crude/primitive state of his nature. Because people are responsible for reducing their ignorance with education and correcting their mistakes. So much so that the moral law does not advise one to do so as a means to one's later ends; He commands it absolutely and makes this purpose a duty to the person in order to be worthy of humanity. Therefore, human beings should see themselves as a rational being who aims to pursue the highest good in the world. Because Kant's moral character is not based on natural desires; based only on rational reasons. He said that morality would only be based on a law set forth by reason; he says that it cannot be based on feelings (emotions) containing characters such as being temporary and changing. Emotions cannot be moral reasons because they are unreliable and volatile. Thus, being autonomous also requires not being driven by emotions. The autonomy of the will, then, is the unconditional principle of the moral law and corresponding duties. In conclusion, it can be said that the idea of freedom is the most important problem of Kant's philosophy. For a moral imperative to have any meaning for a person, he must be a free individual. An individual who is not free to will will not be the addressee of moral imperatives. In this sense, it is inevitable that there should be a being who is free in his will and can act according to the command you must. Because freedom is also the real reason for the moral law. Based on this existential value of freedom for human beings, Kant expresses the idea of education as 'education for freedom'.